

ضرورت نیازسنجی در برنامه‌ریزی درس تربیت‌بدنی در مدارس

زهرا تصدقی
سارا اعتضادی

کلیدواژه‌ها: نیازسنجی، برنامه‌ریزی، اولویت‌بندی، شناسایی اهداف، الگوهای برنامه‌دستی.

نیازسنجی چیست؟

نیازسنجی درس تربیت‌بدنی در مدارس، قلمرو جدیدی در تعلیم و تربیت و دارای ماهیتی پیچیده و دشوار است. نیازسنجی، اولین و مهمترین گام و حتی پیش‌نیاز برنامه‌ریزی آموزشی است. بنابراین در فرآیند نیازسنجی، نیازها به عنوان مبنایی برای برنامه‌ریزی و تدوین مواد آموزشی است که به طور مدون تعیین و طبقه‌بندی می‌شود. نیازسنجی، فرایند جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات است که بر اساس آن نیازهای افراد، گروه‌ها و جوامع شناسایی می‌شود.

چرا اقدام به نیازسنجی کنیم؟

محتوای آموزشی درس تربیت‌بدنی، از گذشته مورد تأیید متخصصان علوم تربیتی و تربیت‌بدنی بوده و در مدارس براساس اهداف اختصاصی تربیت‌بدنی در سه حیطه شناختی، روانی - حرکتی و اجتماعی برای پاسخگویی به نیازهای دانش‌آموزان تنظیم شده است. در مورد اهمیت و اولویت این اهداف و نیازهای متناسب با آن در مقاطع مختلف تحصیلی، اختلاف نظر وجود دارد، البته شناسایی و طبقه‌بندی این اهداف حتی در سطح یک کلاس ممکن است منطبق با نیازهای دانش‌آموزان نباشد. بنابراین شناسایی نیازهای دانش‌آموزان از دیدگاه‌های مختلف برای طبقه‌بندی و اولویت اهداف اختصاصی تربیت‌بدنی و تدوین فعالیت‌های متناسب

از نظر مشاوران یونسکو، تشخیص نیاز، اولین گام در برنامه‌ریزی است که برای عوامل بیرونی و درونی انجام می‌گیرد. بنابراین در برنامه‌ریزی درسی، ابتدا باید نیازها را شناخت، سپس اهداف را تعیین و نهایتاً برنامه‌ریزی درسی را آغاز کرد. تحولات سریع در نظام تعلیم و تربیت و افزایش نیازهای عمومی برای برنامه‌های تربیتی نظام یافته، نیازسنجی را در تمام ابعاد برنامه‌ریزی درسی، خصوصاً درس تربیت‌بدنی الزامی ساخته است.

«ویکرز و برجت»، سه مرحله اساسی را برای برنامه‌ریزی در نظر گرفته‌اند. تجزیه و تحلیل شرایط، تصمیم‌گیری و به کارگیری سه مرحله اساسی است که معمولاً مرحله تصمیم‌گیری و به کارگیری در سطح پایین برنامه‌ریزی انجام می‌گیرد. تشخیص و تعیین

شناسایی نیازهای دانش‌آموزان از دیدگاه‌های مختلف برای طبقه‌بندی و اولویت‌اهداف اختصاصی تربیت‌بدنی و تدوین فعالیت‌های متناسب ضروری است

ضروری است. برنامه‌های نیازسنجی در کشور ما از جایگاه روشن و مشخصی برخوردار نیست؛ به همین دلیل از نیازسنجی می‌توان به عنوان حلقه گمشده نظام برنامه‌ریزی درسی ایران نام برد. نیازسنجی یک مرحله مقدماتی در برنامه‌ریزی آموزشی و تعیین (شناسایی و اولویت‌بندی) نیازهای آموزشی است. «گلداستاین»، آموزش را متشکل از سه بخش اصلی سنجش، آموزش و ارزش‌یابی تلقی می‌کند که در مرحله سنجش، تعیین نیازها و اهداف آموزشی انجام می‌گیرد، تا مبنایی برای تدوین اهداف آموزشی قرار گیرد. یکی از مؤلفه‌های مهم در برنامه‌ریزی آموزشی و دستیابی به اهداف تعلیم و تربیت، استفاده از مطالعات نیازسنجی برای ارائه برنامه‌های آموزشی، خدمات، انطباق خدمات با نیازهای فراگیران، آگاهی از نظرات، خواسته‌ها و ارزش‌های مخاطبان و در نهایت جلب رضایت فراگیران است. از همه مهم‌تر تناسب برنامه‌های موجود با نیازهای متغیر فردی و گروهی است؛ زیرا بدون آن، برنامه‌ریزان دچار مشکل می‌شوند و کارایی و اثر بخشی برنامه درسی از بین می‌رود.

چگونگی و فرایند نیازسنجی

یکی از الگوهای معروف نیازسنجی، الگوی سه بعدی «کافمن و همکاران» است که در آن از نظرات سه گروه اصلی (فراگیر، معلم، صاحب‌نظران و والدین) استفاده می‌شود. براساس نظر کافمن، این مسئله که به کدام نیاز باید توجه بیشتری کرد و کدام یک را باید نادیده گرفت یا به تعویق انداخت، حساس‌ترین مرحله نیازسنجی است. در این مرحله روش‌هایی که برای اولویت‌بندی پیش‌بینی شده است، شامل اولویت‌بندی توسط محقق براساس شناخت خود از ویژگی‌های نظام آموزشی، نگرش مشارکت‌کنندگان و استفاده از نظرات گروهی دست‌اندرکاران مسائل آموزشی و پرورشی است. در نهایت باید گفت که اگر نیازسنجی به عنوان فرآیندی تعریف شود، بنابراین لازم است به دلیل ماهیت درس تربیت‌بدنی، برای تعیین محتوای آموزشی، آن را از چند جهت و از دیدگاه‌های متفاوت بررسی کرد. معمولاً برنامه درسی تدوین شده، براساس نظرات کارشناسان به شکل راهنمای برنامه درسی به معلمان ارائه می‌شود، اما اجرای آن به فلسفه و ادراک معلم بستگی دارد و برنامه واقعی و تجربه شده نیز به درک دانش‌آموز از تجارب یادگیری یا به مشاهدۀ مسئولین مدرسه و والدین نیز وابسته است. از این جنبه نیز ضرورت آگاهی از نظر گروه‌های گوناگون روشن می‌شود. به ویژه این که کسب اطلاعات از نیازهای دانش‌آموزان، مبنای روان‌شناختی برنامه درسی است و بدون آن نمی‌توان محتوای درسی را پیشنهاد کرد.

بررسی پیشینه‌ها نشان می‌دهد که کشورهای مختلف عمدتاً به تدوین نیازسنجی، معیارها (استانداردها) و اهداف تربیت‌بدنی همت گماشته‌اند. بنابراین کاملاً بدیهی است که نیازسنجی درس تربیت‌بدنی می‌تواند زمینه تدوین محتوای آموزشی و الگوهای گوناگون برنامه درسی را بر اساس دیدگاه‌های گروه‌های مشارکت‌کننده فراهم آورد تا مدارس با حفظ استقلال، فعالیت‌های آموزشی خود را در جهت آن اهداف قرار دهند و برای پیشبرد اهداف خطیر تعلیم و تربیت و نظام آموزشی، گام‌های مثبتی بردارند.

منابع

۱. اعرابی، محمود (۱۳۸۳). نیازسنجی درس تربیت‌بدنی و ورزش در دوره راهنمایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه گیلان.
۲. میروسی کوکی، جلیل (۱۳۸۲). نیازسنجی درس تربیت‌بدنی و ورزش در دوره ابتدایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه گیلان.
۳. همتی‌نژاد، مهرعلی، رضائی‌نژاد، رحیم و رحیمی، وحید (۱۳۸۴). نیازسنجی درس تربیت‌بدنی و ورزش در دوره دبیرستان. فصلنامه المپیک، پیاپی ۳۱، صفحه ۷ تا ۱۸.

نیازسنجی در کشور ما از جایگاه روشن و مشخصی برخوردار نیست؛ به همین دلیل از نیازسنجی می‌توان به عنوان حلقه گمشده نظام برنامه‌ریزی درسی ایران نام برد. نیازسنجی یک مرحله مقدماتی در برنامه‌ریزی آموزشی و تعیین (شناسایی و اولویت‌بندی) نیازهای آموزشی است. «گلداستاین»، آموزش را متشکل از سه بخش اصلی سنجش، آموزش و ارزش‌یابی تلقی می‌کند که در مرحله سنجش، تعیین نیازها و اهداف آموزشی انجام می‌گیرد، تا مبنایی برای تدوین اهداف آموزشی قرار گیرد. یکی از مؤلفه‌های مهم در برنامه‌ریزی آموزشی و دستیابی به اهداف تعلیم و تربیت، استفاده از مطالعات نیازسنجی برای ارائه برنامه‌های آموزشی، خدمات، انطباق خدمات با نیازهای فراگیران، آگاهی از نظرات، خواسته‌ها و ارزش‌های مخاطبان و در نهایت جلب رضایت فراگیران است. از همه مهم‌تر تناسب برنامه‌های موجود با نیازهای متغیر فردی و گروهی است؛ زیرا بدون آن، برنامه‌ریزان دچار مشکل می‌شوند و کارایی و اثر بخشی برنامه درسی از بین می‌رود.

نیازسنجی در مرحله طراحی، یا شناسایی اهداف همراه با اولویت‌بندی منطقی، بستر مناسبی را برای سازمان‌دهی سایر عناصر برنامه، حول محور این نیازها فراهم می‌آورد و به استفاده مؤثر از منابع و امکانات محدود منجر می‌شود. اگر چه برخی نیازسنجی را اولین مرحله از فرایند برنامه‌ریزی (برای تعیین اهداف برنامه) و برخی نیازسنجی را بعد از تدوین هدف‌ها در نظر می‌گیرند، اما در دیدگاه‌های مختلف برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، نیازسنجی برای پیش‌بینی اقدامات، بیان رسالت‌ها، تعیین اهداف ویژه، تعیین هدف‌های کلی و به ویژه در سه مرحله اصلی برنامه‌ریزی (تدوین برنامه و عناصر آن)، اجرا (انطباق برنامه با شرایط اجرایی و موفقیت برنامه) و ارزش‌یابی (شناسایی هدف‌های تحقق یافته و نیافتۀ) بسیار ضروری است. توسعه و تکامل برنامه درسی در تربیت‌بدنی، فرآیندی است که در آن تجارب یا فعالیت‌هایی برای دانش‌آموزان طراحی می‌شود. برنامه درسی باید طوری تنظیم شود که کسب مهارت‌ها و رفتارهای مورد نیاز جامعه را به وسیله جوانان تضمین کند. یک نیازسنجی خوب، معمولاً همه درون نظام از قبیل فراگیران، مربیان، سرپرستان هر رشته، مدیران آموزشی و مسئولان محلی را در برمی‌گیرد.

بنابراین اگر چه در منابع گوناگون بسیار از اهداف و رؤس برنامه درسی تربیت‌بدنی بیان شده است و این نیز جزء فعالیت‌های نیازسنجی است، ولی به طور کامل فرایند نیازسنجی را نشان نمی‌دهد؛ چون نیازسنجی باید از روی قصد قبلی با برنامه‌ریزی و یا به صورت مشارکتی انجام گیرد و اگر چه کارشناسان درسی در

کسب اطلاعات از نیازهای دانش‌آموزان، مبنای روان‌شناختی برنامه درسی است و بدون آن نمی‌توان محتوای درسی را پیشنهاد کرد